



KUVA AUNE WARONEN

# KRISTIINANKAUPUNGIN YLEISET KAIVOT

AUNE WARONEN

KAIVOJEN DOKUMENTOINTI ON TEHTY KRISTIINA-SEURAN TILAUKSESTA  
MUSEOVIRASTON RAHOITUKSELLA VUOSINA 2011-2012

BRUNNAR PÅ TORG OCH ALLMÄNNA PLATSER, SOM AF STADEN UNDERHÅLLAS, UPPBYGGAS EFTER I BEHÖRIG ORDNING FASTSTÄLLD RITNING, OCH DER TILLFÄLLE GIFVES, BÖRA VID SJÖ- ELLER ÅSTRÄNDER TJENLIGE VATTEN UPPFORDRINGS ANSTALTER ANBRINGAS.

*HANS KEJSERLIGA MAJESTETS NÅDIGST FASTSTÄLLDE  
BYGGNADS-ORDNING FÖR STÄDERNE I WASA LÄN:  
GIFWEN I HELSINGFORS, DEN 9 OCTOBER 1838.*

STADEN ÅTNJUTER ETT SUNT KLIMAT. DUGLIGT DRICKSVATTEN HAR STÄDSE FUNNITS ATT I YMNIGHET TILLGÅ. HÄLSOTILLSTÅNDET HAR DÄRFÖR VARIT ÖVERHUVUDTAGET GOTT, OCH INNEVÅNARNE HAVA I ALLMÄNHET UPPNÅTT EN HÖG ÅLDER.

*KRISTINESTADS HISTORIA 1915, 380*



VATTUMANNEN, 'VESIMIES', ÅKE WECKSTRÖM KULJETTI KAIVOVETTÄ LIIKKEISIIN SEKÄ OSALLE KAUPUNKILAISIA VIELÄ 1950-LUVULLA. (KUVA OTA)



STORÄNGS WIKEN NÄKYY KAUPUNGIN POHJAPÄÄN RANTANA. SEN ETELÄPUOLELLA, NYKYISEN URHEILUKENTÄN KOHDALLA, ON STORÄNGEN. SIELLÄ OLI KAUPUNGIN TERVEYSLÄHDE, SURBRUNN, VUODESTA 1766 AINAKIN 1840-LUVULLE. (KARTTA UPPSALA UNIVERSITETSBIBLIOTEK)

# SISÄLLYS

1. YLEISTÄ KAIVOISTA JA VESIHUOLLON KEHITTYMISESTÄ
2. KRISTIINANKAUPUNGIN KAIVOT HISTORIASSA
3. KAIVOJEN PAIKOISTA KAUPUNGISSA
4. KAIVOMUISTOJA
5. KAIVORAKENNELMAT
6. TERVEYSLÄHDE
7. YLEISET KAIVOT KRISTIINANKAUPUNGISSA
  - 7.1 SALANTIEN KAIVO
  - 7.2 UUDENTORIN KAIVO
  - 7.3 VANHAN SAIRAALAN KAIVO
  - 7.4 SUOMALAISEN KANSAKOULUN KAIVO
  - 7.5 AITAKADUN/MERIMIEHENKUJAN KAIVO
  - 7.6 HÅLLFASTINKADUN KAIVO
  - 7.7 ENT. PALOTORIN KAIVO
  - 7.8 RAATIHUONEENPUISTON KAIVO
  - 7.9 NÄRPIÖNTIEN KAIVO
  - 7.10 RUOTSALAISEN KANSAKOULUN KAIVO
  - 7.11 MIILUKUJAN KAIVO
  - 7.12 BRUNSTRÖMINKADUN KAIVO
  - 7.13 POHJOISTULLIN KAIVO
  - 7.14 TERVAHOVIN KAIVO
  - 7.15 ASEMAKADUN KAIVO
  - 7.16 KASARMINKADUN KAIVO
  - 7.17 SIBELIUKSENKADUN JA AITAKADUN PUMPPUKAIVOT
8. NYKYTILANNE





NÄRPIÖNTIEN KAIVOSTA SAA YHÄ HYVÄÄ POHJAVETTÄ. PAIKALLE TEHTIIN PORAKAIVO 1950-60-LUVUN TAITTEESSA. (KUVA AW)

## 1. Yleistä kaivoista ja vesihuollon kehittymisestä

Puhdas vesi on elämän edellytys kaikkialla, myös Suomessa. Kun joukko ihmisiä asettuu paikoilleen ja rakentaa sinne asumuksensa, vesihuolto ja puhtaan talousveden saanti on ratkaistava tavalla tai toisella.

Kaupungeissa, joissa asuu suuri joukko ihmisiä lähekkäin, vesihuollon ongelmat ovat kautta historian olleet erityisiä.

Pintavettä ja sadevettä voi käyttää, mutta juoma- ja ruoanlaittoveden hankintaan on ollut kaksi vaihtoehtoa: löytää lähde tai kaivaa kaivo. Lähde on paikka, jossa ”pohjavesi virtaa luonnon olosuhteissa kallio- tai maaperästä maanpinnalle tai vesistöjen pohjalle”. Kaivo on ”maankamaraan pohjaveden ottoa varten kaivettu tai porattu kuilu tai reikä”<sup>1</sup>.

---

<sup>1</sup> Yleiset kaivot Helsingissä 1800-luvulla, Carpelan 1998, 8

1800-luvulle saakka kaikkien suomalaiskaupunkien asukkaat saivat talousvetensä kaivoista. Yksityisiä kaivoja oli talojen pihoissa, mutta kaikkien käyttöön tarkoitettuja kaivoja rakennettiin kaupungeissa yleisillä varoilla. Esimerkiksi Helsingissä yleisiä kaivoja oli 1800-luvun kuluessa ainakin 28. Kristiinankaupungissa kaivoja oli 1940-luvulla 172, yksityiset kaivot mukaan lukien. Yleisiä kaivoja näistä oli arvion mukaan 16.

Kaupungeissa, myös Kristiinankaupungissa, yleiset kaivot rakennettiin julkisille paikoille, toreille tai aukioille. ”Yleinen kaivo oli muutakin kuin reikä maassa. Se kuului erottamattomasti kaupunkikuvan ja kaivorakennus oli kadunkaluste, joka suunniteltiin huolella”<sup>2</sup>, kirjoittaa pro gradussaan Helsingin 1800-luvun kaivoja tutkinut Anna Carpelan.



**NÄKYMÄ RAATIHUONEEN YLÄKERROKSESTA ITÄÄN 1800-1900-LUVUN VAIHTEESSA. KAIVO HALLITSEE LEVEÄÄ PUISTOKATUA. (KUVA LENNART LASSFOLKHIN YKSITYISARKISTO)**

Ihmisten vedentarpeen lisäksi suomalaisissa kaupungeissa kaivoista luopumiseen ja vesijohtoverkoston syntymiseen on vaikuttanut paloturvallisuus. Veden saanti oli turvattava jokaisessa puutalokaupungin korttelissa. Suomen alueelta tunnetaan noin 150 suuronnettomuudeksi

---

<sup>2</sup> mt, 8

luokiteltavaa kaupunkipaltoa<sup>3</sup>. Laajat kaupunkipalot riehuivat 1800-luvulla useissa kaupungeissa: Oulussa 1822, Turussa 1827 ja Vaasassa 1852. Kristiinankaupunki on yhtenä harvoista Pohjoismaiden puutalokaupungeista välttynyt suurilta kaupunkipaloilta. Ainoa laaja palo koettiin tammikuussa 1859, jolloin tuli tuhosi lähes puolet nykyisen Uuden kirkon paikalla olleen korttelin taloista.

Huoli paloturvallisuudesta johti kaupungeja koskevien yksityiskohtaisten rakennusjärjestysten kirjoittamiseen 1800-luvulla. Samaan aikaan suureen osaan Suomen kaupungeja ryhdyttiin puuhaamaan vesijohtoa. Helsinki sai vesijohdon 1870-luvun lopulla, Tampere 1880-luvun alussa, Viipuri vuonna 1892, Oulu 1902 , Turku 1903 ja Vaasa 1915. Vuoteen 1917 mennessä oli 16 kaupunkiin perustettu vesilaitos<sup>4</sup>.

Kristiinankaupunki tuli kaukana perässä. Vesijohto vedettiin kaupungin keskustaans vuosina 1962-63 ja kaupunki sai vesilaitoksen vasta 1967.



**NÄKYMÄ RAATIHUONEENKADUN JA LÄNTISEN PITKÄKADUN KULMASTA LÄNTEEN 1890-LUVULTA. (KUVA OTA)**

<sup>3</sup> Paloturvallisuus ja kaupunkipalot Suomen puukaupungeissa – historiasta nykypäivään, Suikkari 2007

<sup>4</sup> <http://www.ymparisto.fi/default.asp?node=25513&lan=fi>



VEDENHAKU OLI TÄRKEÄ TYÖ ENTISAJAN SUOMALAISISSA KAUPUNGEISSA. SAMOIN KUIN TÄNÄÄN KEHITYSMAISSA, SE OLII USEIN NAISTEN JA LASTEN TYÖ. (KUVA OTA)

## 2. Kristiinankaupungin kaivot historiassa

Kristiinankaupungin kaivot ovat ainutlaatuinen sarja puisia kaivorakennelmia. Muista kaupungeista säilyneitä kaivoja löytyy korkeintaan muutama. Helsingin yleisiä kaivoja alettiin sulkea vesijohdon valmistumisen jälkeen. Yhtään yleistä kaivoa ei ole jäljellä tämän päivän Helsingissä. Vaasassa kaivorakennelmia on jäljellä kolme, Kirkkopuistikolla, Hovioikeudenpuistikolla ja Kauppapuistikolla. Yhdestäkään ei tule vettä.

Kristiinankaupungissa jäljellä on kahdeksan yleisen kaivon rakennelmaa tai pumppua. Lisäksi yhden kaivon paikka on näkyvillä. Kahdesta kaivosta saa yhä mainiota pohjavettä, jota tutkitaan säännöllisesti. Kaupunkilaiset hakevat kaivoista yhä parhaan kahvivetensä.

Kaupunkikuvassa tyypillinen näky vielä 1950-luvulla olivat vesikuskit, jotka kuljettivat yleisten kaivojen vettä hevoskärryillä kauppaliikkeisiin,



ravintoloihin ja varakkaammille kaupunkilaisille. Tunnetuin heistä oli Åke Weckström, Carlsron museon perustaja. Weckströmin lisäksi esimerkiksi Osvald Aho kuljetti kaupunkilaisille vettä tilauksesta.

Weckström sai ottaa vettä kolmesta yleisestä kaivosta. Käyttökelpoisin niistä oli Närpiöntien vierellä ollut kaivo, jossa oli vesikuskin mukaan paras vesi. Vettä riitti tässä kaivossa kuivinakin aikoina. Lisäksi Weckström sai käyttää Pohjapään kaivoa, joka ehtyi aina kuivina kesinä, sekä Skatantien eli nykyisen Salantien kaivoa. Sitä kutsuttiin nimellä Simmarviksbrunnen, joka kääntyi suomenkielisten suussa Simmaviikiksi. Myös tämä kaivo kuivui välillä, mutta jos kaivosta loppui illalla vesi, aamulla sitä taas sai pumpatuksi.<sup>5</sup>



KAUPUNGISSA OLI VANHAAN AIKAAN USEITA VESIKUSKEJA. (KUVA OTA)

Kaupungin yleisiä kaivoja, jotka ovat olleet käytössä vielä 1900-luvulla, tunnetaan nykyisin 18 kappaletta. Osa niistä on vanhoja, todennäköisesti jo

---

<sup>5</sup> Bengt-Ove Weckström, haastattelu lokakuu 2012

1600- ja 1700-luvulla perustettuja, osa uuden ajan betonirenkaisia rakennelmia pumppuineen. Näiden lisäksi kaupungissa on todennäköisesti ollut muitakin kaivoja, jotka ovat ehtyneet ja joista tiedot ovat kadonneet.

Kristiinankaupungin ilmastoa on aina pidetty hyvänä, samoin pohjaveden laatua. Legendaarisesta terveyslähteestä kerrotaan omassa luvussaan.

Kaupunki on saanut osakseen terveellisen ilmaston. Kelvollista juomavettä on ollut aina yllin kyllin saatavilla. Väestön terveydentila on tämän vuoksi ollut pääosin hyvä ja asukkaat ovat yleensä saavuttaneet korkean iän.<sup>6</sup>

Ensimmäiset maininnat Kristiinankaupungin vesihuollosta, kaivoista tai lähteistä löytyvät maistraatin ja raastuvanoikeuden pöytäkirjoista. Samalla selviää elämänmeno 1600-luvun kaupungissa, jossa oli alle 300 asukasta.

Mats Simoninpojan vaimo Sara Erikintytär ja ja Nils Matsinpojan vaimo Agneta Olofintytär riitelivät niin että kun Sara lähti piika Brita Matsintyttären kanssa hakemaan vettä lähteestä, Agneta ryntäsi talostaan ja yritti ajaa tulokkaat pois huutaen näitä painumaan helvettiin. Kun puhe ei auttanut, hän kaatoi pari kertaa saavin Saran keltasta kumoon. Syytetty puolustautui selittämällä lähteen kuuluvan yksin hänelle, koska hän oli sen puhdistanut, mutta oikeus tuomitsi kaivon olevan vapaasti käytettävissä, koska se oli yleisellä kadulla eikä Nils Matsinpojan tontilla.<sup>7</sup>

Kristiinankaupunki eli kaivojen varassa aina 1960-luvun alkuun saakka. Kuten sanottu, puhtaan talousveden tarpeen ohella paloturvallisuus vaikutti suomalaiskaupunkien vesiverkostojen rakentamiseen<sup>8</sup>. On mielenkiintoista pohtia, onko eräs syy Kristiinankaupungin myöhäiseen vesijohdon rakentamiseen se, että kaupunki on säästynyt suurpaloilta.

Vesijohdon puuttuminen oli vuosien kuluessa ongelma paitsi yksityisille talouksille, myös koko kaupungille. Esimerkiksi teollisuusyrityksiä ei voitu houkutella kaupunkiin niin kauan kuin vesikysymys oli ratkaisematta<sup>9</sup>.

Viimeistään sodan loppuvaiheessa vuosina 1944 ja 1945 koettu lavantautiepidemia herätti kaupunginisät. Epidemiaan kuoli myös lapsia.

Lausunnon mukaan kaupungin vedensaanti olisi ensi tilassa järjestettävä. Toukokuun 1 p:n ja joulukuun viimeisen päivän välillä on otettu ja lähetetty 340 vesikoetta laboratorioon. Tuloksena on tästä selvinnyt, että kaupungin 172 kaivosta 82 sisälsi sellaista vettä, joka on ruoka- ja juomavedeksi kelpaamatonta. Muutamia huonommista

---

<sup>6</sup> Kristinestads historia 1915, 380

<sup>7</sup> Kristiinankaupungin historia I, Mäkelä-Pettersson-Åkerblom 1984, 57

<sup>8</sup> <http://www.ymparisto.fi/default.asp?node=25513&lan=fi>

<sup>9</sup> Kaupunki kahdenkymmenen kaivon varassa, Aaro Salmela-Veikko Tuomisto, Uusi Kuvalehti 11/1960, 30-32

kaivoista on toistaiseksi suljettu, mutta kun veden saanti kaupungissa on niukkaa, ei kovin jyrkkiin toimenpiteisiin ole voitu ryhtyä.<sup>10</sup>

Talvien ongelmana oli myös vesijohtojen jäätyminen. Esimerkiksi Helsingissä koettiin kaikkien aikojen vesipula talvella 1875-76, vuotta ennen vesijohdon valmistumista. Kuivan kesän jälkeen kaivoissa oli niukasti vettä. Kovat pakkaset veivät roudan syvälle ja pohjavesi oli vähissä, ja vettä jouduttiin tuomaan kaupunkiin jopa Riihimäeltä.<sup>11</sup>

Vedensaannin vaikeuksia koettiin myös Kristiinankaupungissa aina vesijohdon saamiseen saakka. Uutisoidessaan 1940-luvun vesiongelmosta Suupohjan Sanomat muistutti kaivojen hyvästä ja hygieenisestä hoidosta.

Onpa täällä sattunut tapauksia, jolloin kaivosta johtava vesijohto on jäätyneen ehkäisemiseksi peitetty hevosenlannalla. Kyseellisen kaivon vesi ei tästä varmasti parane. Kaivojen kunnossa pitäminen vaatii jokavuotista huolenpitoa. Jos olkia käytetään jäätyneen varalta, on nämä joka vuosi muutettava ja kaivo tuuletettava. Olkia kantava välilattia on oltava tiivis. Kaivot on oltava niin rakennetut, ettei niihin voi hukkaa kissoja ja rottia saastuttaen veden.<sup>12</sup>

Ongelmana ei ollut vain veden saanti. Jätevesi ja puuttuva viemäriverkosto oli kaivojen hygienian kannalta vielä suurempi pulma. Kaikki orgaaniset jätteet, joita tiheästi rakennetuissa kortteleissa levitettiin ympäristöön, jäivät maahan ja alkoivat mädäntyä. Maa, jonka läpi sadevesi imeytyi ennen kuin valui kaivoon, oli saastunut eikä enää suodattanut sadevettä puhtaaksi. Viemäriin rakentaminen kaupunkiin aloitettiin jo samana keväänä, kun lavantauti riehui kaupungissa eli vuonna 1945.

Viemäriyöt Kristiinassa ovat edistyneet niin pitkälle, että kuutisenkymmentä metriä viemäriä on valmiiksi kaivettuna ja putket asetettuna paikoilleen. Töissä on parikymmentä miestä ja valmistunut viemäri on Parmaninkadun ja Raatihuoneenkadun välillä.<sup>13</sup>

Viemäri tehtiin, mutta vielä vuonna 1960 vesijohtokysymys oli yhä ratkaisematta. Kaupungissa oli noin 3000 asukasta ja parikymmentä kaivoa, joista osan vesi oli kelvotonta.

---

<sup>10</sup> Ruoka- ja juomavesitilanne Kristiinassa terveydelle vaarallinen, Suupohjan Sanomat, 17.2.1945

<sup>11</sup> Yleiset kaivot Helsingissä 1800-luvulla, Carpelan 1998, 58-61

<sup>12</sup> Vesi vanhin voitehista, Suupohjan Sanomat 20.2.1945

<sup>13</sup> Kristiinan viemäriyöt, Suupohjan Sanomat 31.5.1945

Kristiinalaisten vesijohto on heidän ämpärinsä ja niitä näkeekin kaupungilla. Arvon rouvat menevät ostoslaukku käsivarrellaan kauppaan ja toisessa käsipuolella roikkuu pari ämpäriä.<sup>14</sup>



RAATIHUONEEN VIERELLÄ ON NYT KÄYTTÄMÄTÖN PORAKAIVO. SE TEHTIIN SOTIEN JÄLKEEN, KUN MONEN KAUPUNGIN KAIVON VESI OLI TODETTU HUONOLAATUISEKSI. (KUVA AW)

---

<sup>14</sup> Kaupunki kahdenkymmenen kaivon varassa, Aaro Salmela-Veikko Tuomisto, Uusi Kuvalehti 11/1960, 30-32



### 3. Kaivojen paikoista kaupungissa

Kristiinankaupungissa 1800-luvulla rakentamista sääteli rakennusjärjestys. Kaivoja koskeva pykälä on jo joulukuussa 1800 annetussa maan vanhimmassa rakennusjärjestyksessä, joka koskee Vaasan läänin kaupungeja. Rakennusjärjestys uudistettiin vuonna 1838.<sup>15</sup> Kaupungin oma rakennusjärjestys vuodelta 1875 ei mainitse kaivoja erikseen.



'BACK ANNA-KAJS' TIUKASTA OLII PALVELIJATTARENA VALOKUVAAJA INA ROOSILLA. ROOS KUVASI HÄNET LÄNTISEN PITKÄKADUN PÄÄSSÄ, NYKYISEN PÄIVÄKODIN PAIKALLA SIJAINNEEN VALOKUVA-ATELJEENSA PIHAKAIVOLLA. (KUVA INA ROOS/ OTA)

---

<sup>15</sup> Rakennettiin uusi Vaasa - Mirjam Lehtikannon kirjoituksia, toimittanut Anna-Maija Salo, 1981. Artikkelit on julkaistu Vaasa-lehdessä 12.9.1971.

Vaasan läänin kaupunkeja koskevassa vuoden 1838 rakennusjärjestyksessä todetaan, että jokainen tontti on varustettava omalla kaivolla. Kaivon tarkoitus oli paitsi antaa talousvettä, myös varmistaa, että tulipalon sattuessa vettä oli saatavilla.

Toreilla ja yleisillä paikoilla sijaitsevat kaivot, joita kaupunki ylläpitää, rakennetaan asianmukaisessa järjestyksessä määrätyn piirustuksen mukaan, ja missä on mahdollista, pitää järvien tai jokien rantaan rakentaa sopivia vedenottamoita.<sup>16</sup>

Kaupungin raastuvanoikeus suhtautui silti rakentamiseen ja asemakaavan noudattamiseen käytännöllisesti, ei jyrkän periaatteellisesti. Jo 1600-luvulla kaupungin yleiset kaivot saattoivat olla keskellä katua, kuten Raatihuoneenpuiston kaivo oli vielä 1950-luvulla.

Esimerkiksi 1600-luvun lopulla tullimies Daniel Hambergh ja kauppias Henrik Lukaksenpoika pyysivät lupaa saada käyttää Per Grelsinpojan kaivoa ja toivoivat, ettei sitä täytetä kivillä umpeen, vaikka se seisoo keskellä katua. Raatimiehet olivat tutkineet paikan ja todenneet kadulla olevan tilaa sivuuttaa kaivo kulkemalla sen ohitse. Kaivon annettiin seisoa paikoillaan<sup>17</sup>.

Kaivon paikka on merkitty vanhimpiin karttoihin satunnaisesti. Esimerkiksi Helsingissä kaivo on merkitty osaan 1800-luvun kartoista mustetäplällä, neliöllä tai ympyrällä<sup>18</sup>. Kaivon merkkinä suomalaisissa kartoissa on käytetty myös ympyröityä ruksia, joka on väritetyissä kartoissa ollut sininen. Kristiinankaupungin vanhimmista kartoista, jotka ovat pääosin tonttikarttoja, ei löydy merkintöjä kaivoista.

---

<sup>16</sup> Byggnads-Ordning för Städerna i Wasa Län, 1838, 17-18

<sup>17</sup> Kristiinankaupungin historia I, Mäkelä-Pettersson-Åkerblom 1984, 61

<sup>18</sup> Yleiset kaivot Helsingissä 1800-luvulla, Carpelan 1998, 14



JÄLJELLÄ OLEVIENTEN KAIVOJEN METALLIOSAT OVAT YHÄ VANHOJA. TÄSSÄ YKSITYSKOHTA BRUNSTRÖMINKADUN KAIVON VÄÄNTÖPYÖRÄSTÄ. (KUVA AW)

Ainoa karttoihin merkitty kaivo tai lähde on Ulrika Eleonoran kirkon vierellä sijainnut *Stadens spruthus*, ruiskuhuone, josta kaupungin palokunta haki vettä tulipalon yllättäessä. Muutamia merkintöjä yleisistä kaivoista on vasta vuoden 1940 asemakaavakartassa. Merkintänä on neliö ja ympyrä, sen keskellä piste.

Kaivo oli tärkeää suojata pintavesiltä. Avoin kaivo oli myös vaarallinen ihmisille ja eläimille. Kristiinankaupungissa kerrotaan tarinaa Itäpuolen panimon vierellä olleeseen kaivoon hukkuneesta miehestä. Tarinan mukaan eräs emäntä oli työntänyt säännöllisesti kaljoissaan olleen miehensä kaivoon, josta ruumis löytyi paljon myöhemmin. Löydön jälkeen panimo tarjosi kaivovedestä tehdyt vapaat juomat kaikille halukkaille, eikä heistä kuulemma ollut puutetta, vaikka löytö oli tiedossa.<sup>19</sup>

---

<sup>19</sup> Olle Haaviston haastattelu marraskuussa 2012

## 4. Muistoja kaivoista

Tässä dokumentoinnissa karttaan merkityt kaivojen paikat perustuvat kristiinalaiselta Albert Nordströmiltä saatuihin tietoihin sekä muutaman kaivon kohdalla vanhoista valokuvista tarkistettuun sijaintiin.

Ines Sjöblom eli lapsuutensa 1930-luvulla Kristiinankaupungin Eteläpäässä. Sjöblom kertoo muistojaan kaivojen paikoista ja käytöstä:

”Merkintäni perustuvat muistikuviin 1930-luvulta. Olen tarkistanut asioita sisareltani Göta Strömbergiltä. Meillä on muistikuvia ainakin seuraavista kaivoista:

1. Salantien kaivo, jota kutsuimme nimellä Simmarviksbrunnen (suomenkieliset puhuivat Simmaviikin kaivosta)
2. Vanhan sairaalan kaivo, jota kutsuimme Sairaalan kaivoksi, mutta käytimme sitä harvoin tuolloin
3. Suomalaisen kansakoulun kaivo
4. Hållfastinkadun kaivo, jota kutsuttiin myös Talaksen kaivoksi
5. Raatihuoneenpuiston kaivo, jota kutsuttiin Raatihuoneen kaivoksi ja joka oli silloin keskellä katua
6. Närpiöntien kaivo, joka oli Vanhan kirkon vierellä
7. Pohjoistullin kaivo, joka oli osapuilleen nykyisen Kristiinahalliin johtavan tien kohdalla
8. Tervahovintien kaivo

Muista kaivoista meillä ei ole muistoja. Ruotsalaisen kansakoulun kaivon saattoi kyllä nähdä koulun portilta, mutta koska kävimme suomalaista kansakoulua, ei muistikuva ole kovin selvä. Eikä lapsena liikuttu kovin kauas kotinurkilta.





VANHAN SAIRAALAN KAIVON SÄHKÖPUMPUSTA SAA YHÄ KAIVOVETTÄ. (KUVA RS 2003)

Oma vesihuoltomme Itäinen Pitkätatu 68:ssa hoidettiin näin: ”tiskivettä” haettiin Täti Hannan kaivosta. Täti Hannan (Hanna Westerberg) tontti sijoittui Kissanpiiskaajankujan varrelle ja jatkui Itäiseltä Pitkältäkadulta Rantakadulle kuten meidän tonttimme, joka oli heti sen eteläpuolella. Ruokavesi haettiin ”virallisista” kaivoista. Kotona oli keittiön erityisellä penkillä kaksi ämpäriä, toinen tiskivettä varten, toinen ruokavettä varten. Jälkimmäinen oli tavallisesti emaloitu ämpäri, jonka kahvassa oli puinen holkki. Niin pian kuin lapsena jaksoi retuuttaa täyttä ämpäriä, sai luvan mennä Talaksen kaivolle (se sijaitsi lähinnä meitä) hakemaan vettä. Ämpäri laitettiin roikkumaan koukkuun, joka oli taivutetun vesiröörin päässä, ja sitten mentiin kiertämään suurta vääntöpyörää kaivorakennelman toiselta sivulta. Pyörä oli suuri ja piti venyä äärimmilleen, jotta ulottui veiviin sen korkeimmalla kohdalla. Pyörä meni hitaasti ylös ja tuli nopeammin alas, rauhallisessa rytmissä. Sen jälkeen tunsin, kuinka pumppu alkoi imeä vettä putkeen. Se hörppäsi ilmaa sisään ja roiskautti pian suihkauksen vettä ämpäriin pohjalle. Kun ämpäri oli täysi, se piti nostaa pois koukusta, joka oli myös aika korkealla – koko touhu oli kunnan työtä. Mutta vesi oli raikasta ja hyvää.

Talvella, kun jotkut kaivoista jäätyivät, piti esiin kaivaa ”vesikelkka” ja työntää se Raatihuoneen kaivolle tai Närpiöntien kaivolle ja täyttää ämpäri

niistä. Välillä isä joutui menemään aina Pohjoistullin kaivolle saakka saadakseen vettä.

Kaivo, jota myös toisinaan käytimme, oli suomalaisen kansakoulun pihalla. Siinä oli samantyyppinen katos kuin useimmissa pihakaivoissa, mutta se vaikutti kestävämmältä, ja itse kaivossa oli sementtisiä kaivonrenkaita ylös asti. Ulkopuolella oli kampi, joka pyöritti ”tukkia” kaivorakennelman sisällä. Veivin avulla ohjattiin melko paksua kettinkiä, joka kiertyi tukin ympärille, ylös tai alas riippuen siitä kumpaan suuntaan kampea pyöritettiin. Kettingin päähän oli kiinnitetty sinkkiämpäri. Ämpärin kanssa piti vähän leikitellä, jotta sai sen täyttymään vedellä. Sitten astia veivattiin ylös, keinoteltiin se ulos kaivorakennelman etupuolelta ja tyhjennettiin se omaan astiaan. Kaivo oli melko syvä ja tuntui kummalta, kun vedenhakumatalla joutui kurkkimaan alas syvyyksiin.

Kun olin teini-iässä 1940-luvulla, Raatihuoneen kaivo toimi toisinaan koululaisten kokoontumispaikkana. Sen seinämiin nojailtiin, nautittiin auringosta ja vain laiskoteltiin, pidettiin eräänlaisia ’kaivokokoontumisia’.”<sup>20</sup>



**RAATIHUONEENPUISTOSSA OLI 1960-LUVULLE SAAKKA KIOSKI, JOSSA KOKOONNUTTIIN SAMAN TAPAAN KUIN KAIVON LUONA. (KUVA OTA)**

---

<sup>20</sup> Ines Sjöblom kirjoitti tekstin ruotsiksi syksyllä 2012. Vapaasti kääntänyt AW



SOTA-AIKANA RAATIHUONEENPUISTON KAIVO OLI KESKELLÄ KATUA. MALLILTAAN SE OLI JO SAMA KUIN NYKYINEN KAIVO. (KUVA OTA)

## 5. Kaivorakennelmat

Kaivorakennelma ja sen asianmukainen suunnittelu ja rakentaminen olivat Suomessa tärkeä osa kaivon perustamista.

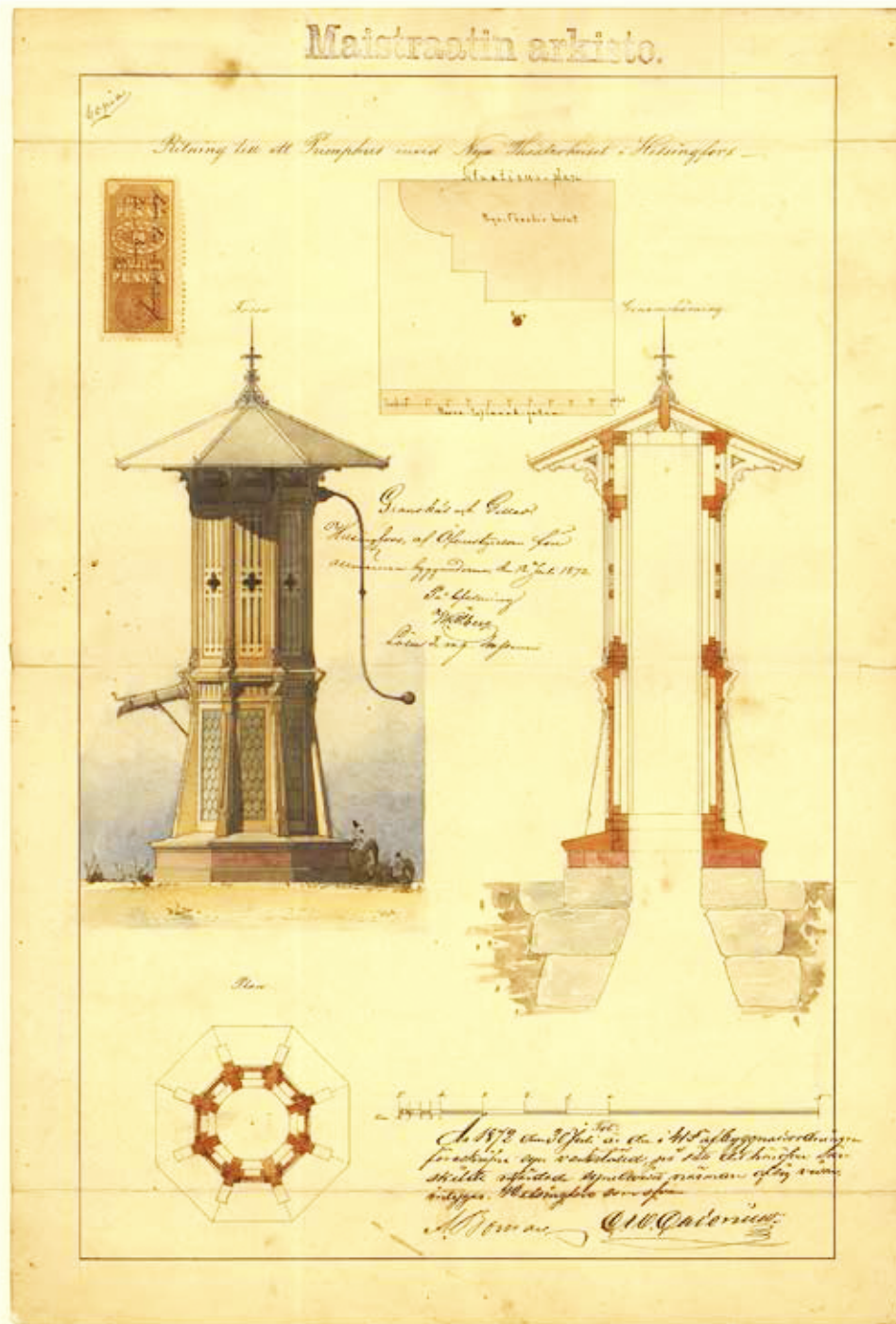
Yksinkertaisin kaivonkate oli puinen kansi, jossa oli aukko veden nostamista varten. Varsinainen kaivorakennus tuli tarpeelliseksi siinä vaiheessa, kun kaivoon laitettiin pumppu. Kaivorakennuksessa oli samat elementit kuin muissakin rakennuksissa: sokkeli, seinät, katto ja ovi.<sup>21</sup>

Lähes kaikissa suomalaiskaupungeissa on ollut samantyyppisiä kaivoja 1800-luvulla kuin Kristiinankaupungissa ja Vaasassa. Helsingissä nykyisen Ruotsalaisen teatterin edustalla sijannut Teatterikaivo muistutti suuresti Raatihuoneenpuiston kaivon vanhaa mallia.

---

<sup>21</sup> Yleiset kaivot Helsingissä 1800-luvulla, Carpelan 1998, 28

Kaivopiirustuksen laati August Boman vuonna 1872 ja kaivo valmistui ilmeisesti kesällä 1873.<sup>22</sup> Boman toimi eri tehtävissä Helsingissä sijainneessa intendentinkonttorissa vuoteen 1882 saakka.



HELSINGIN SVENSKA TEATERNIN VIERELLÄ OLLUT TEATTERIKAIVO MUISTUTTI HUOMATTAVASTI 1800-LUVUN KRISTIINALAISKAIVOJA, ESIMERKIKSI RAATHUONEEN KAIVOA, KTS SEURAAVAN SIVUN KUVA. (RAKENNUSPIIRUSTUS HELSINGIN KAUPUNGINARKISTO)

<sup>22</sup> Yleiset kaivot Helsingissä 1800-luvulla, Carpelan 1998, 106



Kristiinankaupungin raatihuoneen suunnittelija E.B. Lohrmann oli intendentinkonttorin päällikkö raatihuoneen rakentamisen aikaan 1850-luvulla. Boman oli tullut oppilaaksi valtion yleisiä rakennusasioita hoitavaan intendentinkonttoriin vuonna 1845.<sup>23</sup> Todennäköisesti Lohrmann tunsi virastossa arkkitehdiksi pätevöityneen miehen. Ei kuitenkaan ole tiedossa, onko kaivomalli käytössä ollut tyyppikaivo, jota olisi käytetty yleisesti kaivorakennuksena eri puolilla maata. Helsingissä kaivo sijaitsi Pohjois-Esplanadilla lähellä teatterirakennusta, heti sen pohjoispuolella. Piirustuksen mukaan kivinen kaivoarkku oli sokkelin kohdalla sisäpuolelta vain noin 1.6 jalkaa (0.5 m) leveä ja laajeni alaspäin. Pohjakaavaltaan 8-kulmainen siro puinen kaivorakennus oli 11 jalkaa (3.3 m) korkea (ilman kattokoristetta) ja vain vajaa 5 jalkaa (1.5 m) leveä. Rakennuksen julkisivu oli koristeltu lukuisin yksityiskohdin ja puuleikkauksin, joita korostettiin maalaamalla. Katon harjalla oli neulamainen koriste. Kaivossa oli yksi pumppu.<sup>24</sup>



RAATIHUONEENPUISTO ISTUTETTIIN UUDESTAAN VUONNA 1894. KAIVO ON KESKELLÄ TIETÄ VANHASSA ASUSSAAN. (KUVA J.M. ROSENGREN/ OTA)

<sup>23</sup> [http://fi.wikipedia.org/wiki/August\\_Boman](http://fi.wikipedia.org/wiki/August_Boman)

<sup>24</sup> Yleiset kaivot Helsingissä 1800-luvulla, Carpelan 1998, 106

Kristiinankaupungin kaivojen piirustuksia ei ole valitettavasti säilynyt. Niitä ei ainakaan ole löytynyt sen enempää kaupungin eri arkistoista kuin maakunta-arkistosta tai Pohjanmaan museosta. Onneksi Kristiinankaupungin katunäkymää tallensivat 1800-1900-lukujen vaihteessa valokuvaajat Ina Roos ja J.M. Rosengren sekä V. Nordberg, joiden tunnelmallisten kuvien perusteella tiedämme, miltä kaivot näyttivät.

Kaupungin kaivoissa vesi otettiin rakennelman ulkoseinästä.

Todennäköisesti kuitenkin Ulrika Eleonoran kirkon vierellä sijannut kaupungin ruiskuhuone on ollut pieni rakennus, johon on menty sisälle.



**NÄRPIÖNTIEN KAIVO ON LÄHELLÄ 1700-LUVUN RUISKUHUONETTA. RAKENNUS OLI SUUNNILLEEN KAIVON TAKANA NÄKYVÄN TULLITUVAN PAIKALLA. (KUVA AW)**

Se tiedetään, että kaivojen rakentamisesta pyydettiin urakkatarjoukset, joista valittiin sopivin. Lisäksi työn valmistuttua pidettiin katselmus ennen maksamista.

Kaivot oli ulkonaisestikin pidettävä kunnossa. Kristiinankaupungin maistraatti päätti 22. huhtikuuta vuonna 1842 kaupungin vanhojen yleisten

kaivojen maalaamisesta. Kaivot päätettiin maalata kuten aikaisemmin, ainoa ero olisi, että katot ja rappuset tervataan. Pilarit maalattaisiin harmaalla marmorivärillä. Työ annettiin edullisimman tarjouksen tehneelle maalarimestari Anders Nordströmille ja sen piti valmistua kesäkuun alkuun mennessä. Nordström lupautui tekemään maalaustyön 15 ruplalla ja 50 kopeekalla. Myös tunnettu maalarimestari Johan E. Stendahl oli jättänyt tarjouksen, mutta hän jäi 16 ruplan hinnalla toiseksi.<sup>25</sup>

Internetin Google-haulla löytyy kuvahakusanoilla ”vanha kaivo” tai ”vanha kaupunki kaivo” useita kuvia suomalaista kaivorakennelmista, jotka ovat yhä jäljellä tai rakennettu vanhan mallin mukaan uudelleen, usein entiselle paikalle. Puisia kaivorakennelmia on esimerkiksi Kotkassa (Sibeliuspuisto), Porvoossa (Kaupunginpuisto), Turussa (Kupittaa kaivohuone), Uudessakaupungissa (Kauppatori), Raumalla (Hauenguanon kaivo), Raahessa (Jaakobin kaivo) ja Heinolassa (Kymijoen rannassa). Nämä kaivot ovat kuitenkin yksittäisiä.

Englanninkielinen tai ruotsinkielinen kuvahaku (esim. *brunn*, *brunnsbyggnad*, *well*, *fountain*, *well building*) tuottaa puurakenteisista kaivoista muutamia osumia. Ulkomailla vain Ruotsissa, Norjassa ja Virossa näyttäisi olleen käytössä samantyyppisiä kaivorakennelmia kuin meillä.

## 6. Terveyslähde

Kristiinankaupunki oli vilkkaan merenkulun vuoksi kiinteä osa Eurooppaa. Kaupunki eli 1700-1800-luvulla ajan muodin ja terveydellisten virtauksien mukana. Jo antiikin ajalta tunnetaan terveyslähteitä sairauksien parantamisen keinona. Keski-Euroopassa terveyslähteiden, mineraali- tai happovesilähteiden suosio niiden uskottujen terveysvaikutusten vuoksi nousi huippuunsa erityisesti 1700- ja 1800-lukujen aikana.

Kristiinankaupungissa oli 1700-1800-luvuilla oma terveyslähde, *Surbrunn* eli happovesilähde, joka sijaitsi *Storängenin* eli Suurniityn itäisessä osassa.

---

<sup>25</sup> Kristiinankaupungin maistraatti 22.4.1842, tieto Simo Teirilältä



1700-luvun lopun peruskartassa, jonka on piirtänyt Carl David Gyllenborg, *Storängen* on merkitty nykyisen urheilukentän kohdalle. Pohjoislahden pieni lahdelma, *Storängs Wiken*, ulottui niityn rantaan. Mahdollisesti paikalla myöhemmin sijainnut Pohjoistullin kaivo on saanut vetensä lähteestä. Lähteen terveysvaikutuksista ei ole todisteita, mutta veden lääkitsevään voimaan uskottiin kaupungissa pitkälle 1900-luvulle. Kristiinankaupungin kaivovesi sisältää yhä erityisesti rautaa ja mangaania<sup>26</sup>. Nämä mineraalit ovat voineet olla avain lähteen terveysvaikutuksiin.

Terveyslähteen löysi vuonna 1766 kaupungin ensimmäisenä lääkärinä toiminut Johan Fredrik Cederstedt. Toukokuun 4. päivänä jo samana vuonna happovesilähde päätettiin avata.

”...päätettiin pystyttää kaappi tämän lähteen päälle, neljälle sahatuista laudoista tehdylle pylväälle, ja kaappi varustettaisiin ovella ja neljällä ikkunalla. Se maalattaisiin sekä sisä- että ulkopuolelta. Tarvittavat laudat ostettaisiin kaupungin varoilla. Lähteelle tehtäisiin kaksi syltä leveä tie Suurniityn yli.”<sup>27</sup>



**STORÄNGENIN ELI SUURNIITYN TERVEYSLÄHDE, *SURBRUNN*, SIIJAISI LÄHELLÄ POHJAPÄÄN KAIVON NYKYISTÄ PAIKKAA. (Kuva AW)**

<sup>26</sup> Tieto terveystarkastaja Eija Sarvelalta, joulukuu 2012

<sup>27</sup> Kristiinankaupungin historia I, Mäkelä-Pettersson-Åkerblom 1984, 567

Jo lähteen ensimmäisenä toimintavuonna terveystettä nautti 30 henkilöä, säätyläisiä ja vaurasta väkeä kaupungista, osa muilta paikkakunnilta. Lähdesesonki alkoi kesäkuussa ja jatkui 6-8 viikkoa. Kuurin hinta oli 14 ensimmäisen päivän ajalta kuusi taaleria ja yhdeksän taaleria pidemmältä jaksolta.

Cederstedtistä tuli terveyslähteen lääkäri, ja niin kauan kuin terveyslähde oli käytössä, kaupunginlääkäri toimi tehtävässä. Lähteen valvonta oli lähteen intendenttinä toimivan apteekkarin vastuulla. Kaupunki sai terveyslähteestä merkittäviä tuloja, ja lähde sekä sen käyttäjien hoito muodostivat osan kaupunginlääkäriin palkasta.<sup>28</sup>

Lähteen luokse rakennettiin 1820-luvulla kaivuhuone, johon kuului salonki ja kaksi kamaria sekä katoksella suojattu keilarata.<sup>29</sup> Terveyslähteen asiakkaat saivat nauttia lääkitsevän veden ohella retkistä ja tanssiaisista, jotka järjestettiin pyöreässä kaivuhuoneessa. Näihin myös kaupunkilaiset saivat osallistua. Pikkukaupunki sai näin osansa 1800-luvulla kukoistuksensa saaneesta kaivuhuonekulttuurista.

Terveyslähde suljettiin 1840-luvun puolivälissä, kun käyttäjien määrä oli pudonnut vuosi vuodelta. Lähteen viimeinen lääkäri oli kaupunginlääkäri Kepplerus.<sup>30</sup>



POHJAPÄÄN KAIVON VÄÄNTÖPYÖRÄ. (KUVA AW)

<sup>28</sup> Kristinestads historia 1915, 385

<sup>29</sup> Purjeiden kaupunki, Norrvik 1999, 38

<sup>30</sup> Kristinestads historia 1915, 387 sekä

## 7. Yleiset kaivot Kristiinankaupungissa

### 7.1 Salantien kaivo



**SALANTIEN KAIVO ON OLLUT NYKYISESSÄ ASUSSAAN 1940-LUVULTA, EHKÄ KAUEMMINKIN. (KUVA AW)**

Salantien kaivo sijaitsee etelään johtavan kadun varrella, Salantien ja Pukinsaarentien kulmassa. Salantiellä asuva Petteri Harju muistaa yhä, kuinka hänen isänsä teki kärryt vedenhakua varten.<sup>31</sup>

Juhani Saari syntyi lähes kaivon vierellä ja asuu 1940-luvun talossa edelleen. Hänen lapsuudessaan kotitalossa ei ollut pihakaivoa. Kaikki käyttövesi, sekä pesu- että juomavesi sekä eläimille että ihmisille haettiin aina Salantien yleisestä kaivosta. Kaivo oli jo 1940-luvulla samanmallinen kuin nykyisin.

Kaivon vesi todettiin huonoksi hieman ennen kaupungin vesijohdon valmistumista 1960-luvulla ja kaivo otettiin pois käytöstä.<sup>32</sup>

Augusta Brandtin valokuvassa<sup>33</sup> näkyy nykyisen kaivon paikalla vinttikaivo. Kuva on todennäköisesti yli sadan vuoden takaa.

---

<sup>31</sup> Petteri Harju, haastattelu marraskuussa 2012

<sup>32</sup> Juhani Saari, haastattelu joulukuussa 2012

<sup>33</sup> Kuva kirjassa Kristiinankaupunki – Pikkukaupunki-idylli, Haavisto 1985, 133, 160



## 7.2 Uudentorin kaivo

Uudelletorille porattiin lehtitietojen mukaan 45 metriä syvä kaivo vuonna 1899. Pari vuotta aikaisemmin juomavesi oli todettu huonoksi muissa kaupungin kaivoissa paitsi tässä sekä Itäpuolella sijainneessa lähteessä. Kaivoista järjestettiin urakkakilpailu, jossa olivat mukana mm. tukholmalainen Svenska Diamant-Bergborrnings Aktiebolag ja Waasan timanttiporausyhtiö.<sup>34</sup>

Uudentorin kaivo on sijainnut nykyisen puiston kaakkoiskulmassa, lähellä entistä kansakoulua. Kaivo oli pitkään käyttämättömänä. Kaivorakennelma näkyy mahdollisesti vielä vuoden 1960 lehtikuvassa.

Tiedot tämän kaivon kohtalosta ovat ristiriitaisia, kuten aina tilanteissa, jolloin joudutaan tukeutumaan pelkkään muistitietoon. Eräiden lähteiden mukaan Uudentorin kaivon vesi pilaantui pysyvästi, koska paikalla oli Isonvihan aikana venäläisten hevostalleja. Hevosten virtsa ja lanta jäivät maaperään eikä kaivoa voitu enää käyttää.

## 7.3 Vanhan sairaalan kaivo

Vanhan sairaalan kaivon vettä on pidetty erityisen hyvänä. Erityisesti sille oli käyttöä silloin kun kaupungin vesijohtovesi oli puhdistettua pintavettä, joka otettiin Carlsron Suurjärvestä laskevasta Flybäckenistä.

Kaivon vesi tutkitaan kerran vuodessa. Vesi on laadultaan tasaisen hyvää. Kaivovesi tässä, kuten myös toisessa jäljellä olevassa kaivossa Närpiöntien varrella, on erityisen mangaani- ja rautapitoista. Moni kaupunkilainen hakee sieltä yhä kahvivettä, ja lähiseudun mökkiläiset käyttävät vettä.

---

<sup>34</sup> Tiedot saatu Simo Teirilältä marraskuussa 2012



VANHAN SAIRAALAN KAIVON VETTÄ TUTKITAAN JATKUVASTI. VESI OLI ESIMERKIKSI KESÄN 2012 MITTAUKSISSA TÄYSIN PUHDASTA. (KUVA AW)

Kaivo on nykyisellään todennäköisesti porakaivo. Siitä ei ole tietoa, onko paikalla ollut jo vanhaan aikaan kaivo. Paikka on sijainnut Aitakadun länsireunalla kulkeneen tulliaidan ulkopuolella, joten siitä voinee päätellä, ettei kaivo ole ainakaan ollut kaupunkilaisten jokapäiväisessä käytössä.

#### 7.4 Suomalaisen kansakoulun kaivo

Kaivo sijaitsi keskellä kansakoulun pihaa. Siinä oli pieni satulakatto. Kaivo oli koulun käytössä, mutta myös lähikorttelien asukkaat käyttivät sitä tarpeen mukaan ja varsinkin muiden kaivojen ehtyessä.

#### 7.5 Aitakadun/Merimiehenkujan kaivo

Aitakadun ja Merimiehenkujan risteyksessä oli kaivo. Kaivon kansirakenne ja betonirengas ovat yhä jäljellä. Kaivossa oli pumppu vielä 1970-luvulla.



MERIMIEHENKUJALLA KAIVON KANSI ON YHÄ JÄLJELLÄ. (KUVA AW)

## 7.6 Hällfastinkadun kaivo

Hällfastinkadun kaivoa kutsuttiin myös Talaksen kaivoksi, sillä se sijaitsi A. Talaksen kodin ja liikkeen vierellä, osin talon alla, ja pumppu oli kiinni talon seinässä. Kaivo on edelleen olemassa. Paikalla pitkään kauppaa pitäneen Jouko Talaksen mukaan kaivo ei koskaan ehtynyt, vaikka muut kaivot olisivat kuivuneet. Talas muistaa yhä, kun hän nukkui huoneessa pumpun vierellä ja vesikuskit kävivät yölläkin hakemassa kaivosta vettä.

Kaivo aiottiin täyttää, kun paikalle rakennettiin 1980-luvulla uusi kaupparakennus. Veden virtaus todettiin kuitenkin niin vuolaaksi, ettei kaivon täyttäminen tullut kyseeseen. Kaivo on yhä talon kellarissa kannella peitettynä.

## 7.7 Ent. Palotorin kaivo

Palotorin eli nykyiseltä nimeltään Pakkahuoneentorin kaivo oli torin länsireunalla. Se oli jäljellä vielä 1970-luvun alussa, kun palomiehet kokoontuivat torilla.

## 7.8 Raatihuoneenpuiston kaivo

Raatihuoneenpuiston kaivo oli 1900-luvun alkuvuosikymmeniin pilasterinmuotoinen rakennelma. Vuoden 1922 kuvassa kaivo on jo nykyisen mallinen vaikka se sijaitsee yhä keskellä katua.



VUONNA 1963 OTETUSSA KUVASSA KAIVO NÄKYÄ AJORADALLA. (KUVA OTA)

Raatihuoneenpuiston kaivo on todennäköisesti siirretty ainakin kolmesti. 1950-luvulla sekä henkilöauto että kuorma-auto törmäsivät keskellä ajorataa sijainneeseen kaivoon.<sup>35</sup> Kaivo siirrettiin hieman sivummalle, mutta se oli yhä keskellä ajokaistaa. Kaivo siirrettiin pois ajoradalta vasta keväällä 1964, kun kaupungissa päällystettiin katuja, myös Raatihuoneenkatu eli silloinen Raastuvankatu.<sup>36</sup>

Raatihuoneenpuiston ja Aitakadun kulmassa oli Tuula Stoltin mummola, jossa hän vietti kesänsä. Pihassa oli kaivo, ja isoisä rakensi jopa kaivosta sisälle keittiöön vesijohdon, mikä aivan poikkeuksellista 1930-luvulla. Mutta myös vierellä sijaitseva Raatihuoneen kaivo on hyvin muistissa. Suuri osa ympäristön väestä kävi hakemassa kaivosta vettä.

---

<sup>35</sup> Bengt-Ove Weckströmin haastattelu marraskuussa 2012

<sup>36</sup> Yli 7000 m<sup>2</sup> kestopäällyste Kristiinan laiturialueelle, Suupohjan Sanomat 13.5.1964, 2

Tuula Stolt muistaa myös, kuinka lapset kiersivät pumppua ilokseen ja pumppasivat vettä ihmisille. Hän muistaa myös, kuinka he kerran saivat yllätyksekseen ystävättärensä Railin kanssa lantin vettä hakeneelta mieheltä. Raili oli vuotta vanhempi ja päätti, että rahalla mennään ostamaan munkkeja Kyynyn leipomosta. Tuula Stolt, jonka äiti leipoi kotona pullaa ja munkkeja, ei olisi välittänyt niistä vaan laittanut rahan pankkiin.

Kaivossa oli kuulopuheiden mukaan heiniä lämpöeristeenä, jotta se pysyisi talvella sulana. Arveltiin, että kaivoon meni heinien vuoksi rottia, jotka tekivät pesiään heiniin. Lisäksi raatihuoneen viemäriveresien pelättiin laskeneen kaivoon - siihen aikaan raatihuone oli ainoa kaupungin rakennus, jossa oli viemäri ja sisävesat. Kun kaivo suljettiin, lähitonttien asukkaat käyttivät Stoltin pihalla ollutta kaivoa, jossa oli pumppu.

Stolt ei muista juurikaan esimerkiksi Pohjapään kaivoja, koska mummo ei päästänyt lapsia Pohjapäähän, jossa oli hänen mukaansa 'tuhmia poikia'.<sup>37</sup>

## 7.9 Närpiöntien kaivo

Närpiöntien kaivorakennelma on vanha, mutta on epäselvää onko kaivo ollut vuosisatoja juuri tällä paikalla. Kaivo on käytössä, mutta se on porakaivo 1950-60-lukujen taitteesta.

Kaupungin ruiskuhuone on merkitty esimerkiksi vuoden 1825 karttaan lähelle tätä kaivoa, jokseenkin nykyisen tullituvan paikalle. Tosin Kristinestads historia vuodelta 1915 väittää, että ruiskuhuone olisi rakennettu vasta 1842<sup>38</sup>. Ovatko jotkin nykyisen rakennelman osista, esimerkiksi vanhat sepän takomat saranat, kotoisin vanhasta ruiskuhuoneesta tai jostain muusta vanhasta kaivosta, jää arvoitukseksi.

---

<sup>37</sup> Tuula Stoltin haastattelua marraskuussa 2012

<sup>38</sup> Kristinestads historia 1915, 378



YKSITYISKOHTA NÄRPIÖNTIEN KAIVOSTA. SARANA ON SEPÄN TAKOMA. (KUVA AW)

Närpiöntien kaivosta on pitkään uskottu tulevan vesijohtovettä. Kuitenkin kaivo on edelleen olemassa eikä pumppua ole koskaan liitetty vesijohtoverkostoon. Myös sen vesi on vanhan sairaalan kaivon tapaan jokavuotisissa mittauksissa todettu erinomaiseksi.

## 7.10 Ruotsalaisen kansakoulun kaivo

Ruotsalaisen kansakoulun kaivorakennus on keskellä koulun pihaa. Kaivorakennus on komea ja maalattu samalla keltaisella värillä kuin koulun rakennukset.



KAIVO ON OLLUT KOULUN JA LÄHIKORTTELEIDEN ASUKKAIDEN KÄYTÖSSÄ. (KUVA AW)



## 7.11 Miilukujan kaivo

Miilukujan kaivo oli keskellä katua. Malliltaan se oli samanlainen kuin Raatihuoneenpuiston kaivo vielä 1900-luvun alussa.



MIILUKUJAN KAIVO NÄKYVÄ VUONNA 1909 LÄHETETYSSÄ KORTISSA. (KUVA V. NORDBERG. JUHANI SAAREN KORTTIKOKOELMA)

Raatihuoneenpuisto vanhan kaivorakennelman tavoin Miilukujan kaivo saattaa olla intendentinkonttorissa työskennelleen August Bomanin suunnittelema tai ainakin saman mallin mukaan tehty.

On esitetty myös, että Miilukujan kaivo olisi siirretty paikalle, kun Raatihuoneenpuistoon on tehty uusi kaivorakennelma. Muutoksen ajankohdasta ei ole varmuutta. Ajoitusta voisi hakea tiedosta, että vanha kaivorakennelma oli Raatihuoneenpuistossa vielä kun raatihuoneeseen vedettiin sähkövalo ja kadulle tuli yksittäinen katulamppu. Kadun yllä roikkuvat sähköjohdot näkyvät kuvissa, joissa vanhanmallinen kaivo on paikoillaan.

## 7.12 Brunströminkadun kaivo

Brunströminkadun kaivo on malliltaan samanlainen kuin Salantien ja Tervahovintien kaivot.



**BRUNSTRÖMINKADUN KAIVO ON ITÄISEN PITKÄKADUN JA BRUNSTRÖMINKADUN KULMASSA. (KUVA AW)**

## 7.13 Pohjoistullin kaivo



**POHJOISTULLIN KAIVORAKENNUS ON SIIRRETTY LÄHEISELTÄ URHEILUKENTÄLTÄ NYKYISELLE PAIKALLEEN. (KUVA AW)**

Pohjoistullin kaivo on nykyisin 1680 rakennetun tullituvan vierellä. Kaivo sijaitsi vielä 1960-luvulla nykyisen urheilukentän pohjoispuolella, jokseenkin paikalla olevan hiekkakentän reunassa. Alue on ollut 1700-luvulla nimeltään *Storängen* ja siellä on sijainnut kaupungin terveyslähde.

Pohjoistullin tai Pohjapään kaivo kuivui aina vähäsateisina kesinä, muistaa isänsä Åke Weckströmin kanssa vettä kaivosta hakenut Bengt-Ove Weckström.

## 7.14 Tervahovin kaivo

Tervahovin kaivorakennelma on yhä jäljellä kaupungin Itäpuolella. Sitä eivät vesikuskit saaneet käyttää, mutta Itäpuolen rannan puolen asukkaille kaivo oli tärkeä.



TERVAHOVIN KAIVO SIJAITSEE NS. KOPISTON TALON VIERELLÄ, KAUPUNGINLAHDEN RANNASSA. (KUVA RS JA AS 2008)

## 7.15 Asemakadun kaivo

Asemakadun kaivosta kaupungin Itäpuolella ei ole mitään merkkiä jäljellä. Monessa paikassa Itäpuolella vuodesta 1954 alkaen asunut Raili Skoglund muistaa hyvin kaivon ja sen paikan lähellä koulua ja



Rautatienkatua. Kaivo oli samanlainen pumppukaivo kuin tänään on esimerkiksi Sibeliuksenkadulla.

Itäpuolella asukkaat käyttivät toisinaan myös Panimon pihassa sijainnutta kaivoa.

## 7.16 Kasarminkadun kaivo

Kasarminkadun kaivo on sijainnut Kasarminkadun ja Kuningattarekadun risteyksessä. Siitä ei ole mitään merkkejä jäljellä.

## 7.17 Sibeliuksenkadun ja Aitakadun kaivot

Sibeliuksenkadulla on pieni pumppukaivo, samanlainen kuin Raatihuoneen vierellä oleva kaivo, josta on kuva sivulla 12. Todennäköisesti molemmat ovat porakaivoja ja tehty sotien jälkeen, kun kaupungissa monien kaivojen vesi oli todettu huonolaatuiseksi. Kumpikaan ei ole enää käytössä.



SIBELIUKSENKADUN KAIVO. (KUVA AW)

Lisäksi on muutamia kaivoja, joista on vain niukasti tietoja, usein vain nimi tai paikka: Pohjoisen panimon kaivo, joka on sijainnut nykyisen Panimontien ja Pursiniementien risteyksessä, Parmaninkadun kaivo, joka on sijainnut suunnilleen vastapäätä nykyistä poliisiasemaa sekä Ulrika Eleonorantien kaivo, joka on sijainnut kadunpätkän eteläpäässä.

## 5. Nykytilanne

Tänään Kristiinankaupungissa juodaan hyvää soraharjun lähdevettä, joka tulee Korsbäckistä eli Merijärveltä, syvältä kallion uumenista Kristiinankaupungin Dagsmarkin kylän läheltä.

Usko alueen veden hyvää tekevään voimaan elää yhä. Korsbäckin vettä on lennätetty Japaniin pienissä suihkepulloissa naisten kasvojen kauneudenhoitoa varten.

Kahta jäljellä olevaa kaivoa, Närpiöntien ja Vanhan sairaalan kaivoa, käytetään edelleen.



**RAATIHUONEEN KAIVOSTA EI ENÄÄ SAA VETTÄ. VANHANAJAN NIKKARIN TAIDONNÄYTE ON SILTI OLENNAINEN OSA PUUKAUPUNGIN KATUKUVAA. (Kuva AW)**



OLLI RANTAMÄKI

1. SALANTIEN KAIVO
2. UUDENTORIN KAIVO
3. VANHAN SAIRAALAN KAIVO
4. SUOMALAISEN KANSAKOULUN KAIVO
5. AITAKADUN TAI MERIMIEHENKUJAN KAIVO
6. HÄLLFASTINKADUN TAI TALAKSEN KAIVO
7. ENTISEN PALOTORIN KAIVO
8. RAATIHUONEENPUISTON KAIVO
9. NÄRPIÖNTIEN KAIVO
10. RUOTSLAISEN KANSAKOULUN KAIVO
11. MIILUKUJAN KAIVO
12. BRUNSTRÖMINKADUN KAIVO
13. POHJOISTULLIN TAI POHJAPÄÄN KAIVO
14. TERVAHOVINTIEN KAIVO
15. ASEMAKADUN KAIVO
16. KASARMINKADUN KAIVO
17. SIBELIUKSENKADUN KAIVO



## **LÄHTEET:**

BYGGNADSORDNING FÖR KRISTINESTAD. NIKOLAISTAD 1875  
BYGGNADS-ORDNING FÖR STÄDERNE I WASA LÄN. WASA 1839  
CARPELAN ANNA: YLEISET KAIVOT HELSINGISSÄ 1800-LUVULLA. HELSINGIN  
KAUPUNGINMUSEON TUTKIMUKSIA JA RAPORTEJA 1 / 1998  
HAAVISTO OLLE: KRISTIINANKAUPUNKI – PIKKUKAUPUNKIDYLLI. 1984  
IDYLLINEN KRISTIINANKAUPUNKI. WSOY 1949  
JARLE PER-OLOF: KRISTINESTADS BYGGNADSHISTORIA. RED. KURT GULLBERG.  
SCRIPTUM 2006  
KOIVULA JUKKA: RAKENNUSTAPA-OHJEISTO. KRISTIINANKAUPUNKI 1999  
KRISTINESTADS HISTORIA. PÅ STADENS EGET FÖRLAG 1915  
MÄKELÄ ANNELI - PETTERSSON LARS - ÅKERBLOM BROR: KRISTIINANKAUPUNGIN  
HISTORIA 1. KRISTIINANKAUPUNKI 1984  
NORRVIK CHRISTER: PURJEIDEN KAUPUNKI. KRISTIINANKAUPUNKI 1999  
PÄNKÄLÄ MARTTI: SUUPOHJAN SANOMAT 1897-1997  
SUUPOHJAN SANOMAT JA SYD-ÖSTERBOTTEN, LEHTILEIKKEITÄ  
MAISTRAATIN PÖYTÄKIRJOJA JA KARTTOJA, MAAKUNTA-ARKISTO, VAASA  
INTERNET-LINKIT MERKITY KYSEISIIN KOHTIIN

## **KUVAT:**

LARS AXÉNIN YKSITYISARKISTO, ÖSTERBOTTENS TRADITIONSARKIV (OTA), VAASA: SS.  
2, 7, 8, 9, 13, 18, 19, 21, 30  
UPPSALA UNIVERSITETSBIBLIOTEK: S. 3  
LENNART LASSFOLKHIN YKSITYISARKISTO, KRISTIINANKAUPUNKI: S. 6  
HELSINGIN KAUPUNGINARKISTO: S. 18  
JUHANI SAAREN YKSITYISARKISTO, KRISTIINANKAUPUNKI: S. 33  
VÄRIKUVAT: RAILI JA ALEXANDER SKOGLUND 2003, 2008 JA AUNE WARONEN 2012  
KUVAAJA MAINITTU KUVAN ALLA, JOS TIEDOSSA

## **KAIVOJEN SIJAINTIKARTTA JA GRAAFINEN APU:**

OLLI RANTAMÄKI

## **KIITOS:**

RAILI SKOGLUND, INES SJÖBLOM, TUULA STOLT, LIISUKKA OKSA, LENNART  
LASSFOLKH, ALBERT NORDSTRÖM, BENGT-OVE WECKSTRÖM, JUHANI SAARI, ROLF  
STEN, SIMO TEIRILÄ, JOUKO TALAS, OLLE HAAVISTO, JARKKO IKKELÄ-KOSKI, EILA  
SARVELA, KRS-VESI, KRISTIINANKAUPUNGIN RAKENNUSVALVONTA/ YVETTE FORSMAN-  
MÄKI, HEIDI HUMMELSTEDT/ POHJANMAAN MUSEO, VAASA, MONICA WEST/  
ÖSTERBOTTENS TRADITIONSARKIV, VAASA, HELSINGIN KAUPUNGINARKISTO/LAURI  
LEINONEN, MAAKUNTA-ARKISTO, VAASA/ ASIAKASPALVELU, MUSEOVIRASTO